

R. A. Nicholson

Prijevod s engleskog: Ahmed Ananda

Perzijanac, preteča Dantea

UDK 821.222.1
821.131.1

Sažetak

Ovaj kratak rad znamenitog orijentaliste R.A. Nicholsona nudi na uvid utjecaj Sanaija na Dante. To se najbolje da vidjeti iz paralelnosti misli, dikcije i strukture između djela *Sajru al-ibad* i *Božanske komedije*. U djelu *Sajru al-ibad ila al-ma'ad*, "Putovanje Božijih stvorenja na drugi svijet" Sanai opisuje povratak posrnule duše Božanskom izvoru i njenom konačnom boravištu. Poput Dantea, on priča kako je u mračnoj divljini sreo Vodiča koji ga je proveo kroz bespuća, smrtne tjeskobe i užas koji se mora preći da bi duša stigla do cilja. Postoje znameniti detalji koji ukazuju na zajednički izvor i potvrđuju mišljenje, koje trenutno prevladava, da je Dante, ma kojim načinom i ma kojim putevima stigao do toga i stekao znanje koje se uveliko temelji na sačuvanoj islamskoj tradiciji.

Ključne riječi: *Sajru al-ibad*, *Božanska komedija*, Sanai, Dante

Ovo je skraćena verzija opisa duhovnog putovanja u Džennet perzijskog mistika iz 12. stoljeća, prvi put objavljen 1943. godine u časopisu *Transactions*, bombajskog ogranka Kraljevskog azijskog društva. Kasnije sam saznao da se kopija teksta nije mogla dobiti iz Indije zbog ratnih restrikcija. Pored umjetničke vrijednosti koju ovaj kratki tekst posjeduje, poseban značaj dao bih idejama i formi u kojem je napisan. Stoga smo printali malo privatno izdanje, sa ograničenim brojem kopija, koje smo podijelili prijateljima i ostalim osobama koje su zainteresirane za tu temu, uključujući i neke eminentne učenjake, specijaliste za klasiku i srednji vijek, koje sam lično poznao ili koji su već bili poznati.

Tokom dvanaestog i trinaestog stoljeća naše ere, tri velika pjesnika, Sanai, Feriduddin Attar i Rumi, prikazali su sufijsko učenje u novoj literarnoj formi. Njihova djela su tako originalna i kreativna da se taj period smatra Zlatnim razdobljem perzijskog mysticizma. Najstariji od njih trojice, Sanai, preselio je oko 1150. godine nove ere. Malo se zna o njegovom životu, koji je uglavnom proveo u Gazni, u kojoj je bilo mecenata koji su cijenili njegovu vjersku poeziju i njegovo umijeće lijepog i kitnjastog govora. On je i sam spomenuo neke od njih, uključujući dvorske dostojanstvenike, hvaleći njihove vrline u svom najpoznatijem djelu *Hadikatu al-hakikat* ili *Vrt Istina*, koje je posvetio gaznevidskom sultanu Behramšahu. *Hadike* je duga stihovana propovijed, sačinjena od istih raznovrsnih sastojaka kao i proza koje su koristili šejhovi da upute svoje muride. Nije čak zgoreg ni reći da je Sanai bio otac perzijske vjerske poezije u jedinoj formi koja daje mogućnost da se ta tema obradi

u potpunosti i koherentno. Povezanost *Hadike* i *Mesnevije* je neupitna. Dželaluddin Rumi često citira i imitira, kako je on zove, *Božansku knjigu (Ilahinama)* Mudraca (Hakima) iz Gazne. Čitaoci sa Zapada koji smatraju da *Hadike* nije zanimljivo štivo, mogu se iznenaditi ekstraktom iz autorovog manje poznatog djela, koji ćemo navesti dalje u tekstu, malu opisnu poemu pod nazivom *Sajru al-ibad ila al-ma'ad*, "Putovanje Božijih stvorenja (čovječanstva) na drugi svijet". U ovom remek djelu groteskne mašte, Sanai opisuje povratak posrnule duše Božanskom izvoru i njenom konačnom boravištu. Poput Dantea, on priča kako je u mračnoj divljini sreo Vodiča koji ga je proveo kroz bespuća, smrtno tjeskobe i užas koji se mora preći da bi duša stigla do cilja. U uvodu on figurativno prati prve kretnje duše koja se uzdiže – evoluciju od vegetativne i animalne prirode do spoznajnih moći koje karakteriziraju njeno istinsko biće. Samo tada će "putnik", to jest razumna duša, krenuti mističnim putem samočišćenja pod vodstvom šejha koji je nadahnut Univerzalnim Razumom.

Mada je vjeran originalu, sljedeći prijevod je uvrstio samo mali broj stihova koji imaju svrhu da pokažu pjesnikove ideje i ilustriraju njegov pristup temi. Nemoguće je čitati *Sajru al-ibad* a da se čovjek ne prisjeti *Božanske komedije*, posebice Džehennema. Paralelnost misli, dikcije i strukture ne može biti slučajna. Postoje znameniti detalji koji ukazuju na zajednički izvor i potvrđuju mišljenje, koje trenutno prevladava, da je Dante, ma kojim načinom i ma kojim putevima stigao do toga i stekao znanje koje se uveliko temelji na sačuvanim islamskim legendama i tradiciji.

1

Izbačen iz Dženneta, kao očajni rob
spušten sam u ovaj niski svijet gdje pronađoh Dadilju¹
vršnjakinju sa kretnjom nebesa.

Drevnog Adema je udomila, zadužena
da djecu njegovu, u skladu sa njihovim mogućnostima,
povede putem duhovnog života.

¹ Vegetativna duša, čija je funkcija asimilacija i reprodukcija.

Ona je Cjelina kojoj djelomično pripadaju
sve stvari koje rastu, iskonska zaliha iz koje
sva bića uzimaju snagu za rast i razmnožavanje.

Ona čini da čempres nepokolebljivo poraste;
pa i čovjek sam za kojeg su nebesa sačinjena,
krećući se poput životnog soka, ona sve uspravlja i uzdiže.

Dugo sam lutao tim mračnim i divljim pustinjama,
ukletim planinama punim pogubnih grabljivih zvijeri,
sve dok moje gladne oči i srce ne ispuni gađenje.

Tada se u meni probudi čulo uzvišenog viđenja,
Razumna Duša pokaza lice svoje
i uzdiže me sa zemlje u nebesa.

No, moja gruba duša povuče me nazad,
te postadoh ponovo đavo i životinja,
rastrgan između zavađenih strana.

Zbunjen, bez vodstva, beznadežan i bespomoćan,
napokon pobjegoh iz zapaljene kuće,
i uskom vijugavom stazom zaputih se u visine.

Put veoma pogibeljan, a vrh veoma daleko.
O, ti koji nemaš drugog vodstva doli zvijeri,
čemu se osim groba možeš nadati na tom putovanju!?

2.

Ugledah starca sred tog turobnog podneblja,
sijao je sav, častan i smiren,
kao pravi musliman sred zemlje ćafira.

“Crna je noć”, rekoh, “ali eno Mjeseca!
Strašna bijaše groznica, tvojim dodirrom je nestala.
Ali ko si ti i otkuda dolaziš?”

“Ja sam iznad svake tvari i prostora:
moj otac je Božiji glavni ministar,
prvo voće vječnosti, uzrok stvaranja.”²

Ovo nije ludost, ja, ni manje ni više nego princ,
imam dobar razlog da, naredbom Njegovom, boravim
na ovom staništu prljavog i smrdljivog zraka.

O, napusti ovu kosturnicu, prokuni one nažderane
trulim kostima. Kreni ovim Putem
nazad ka drevnom Gradu, domu koji si izgubio.

² Razumna duša, simbol za muršida, opisana kao dijete logosa (Univerzalnog Razuma), koji je krajnji uzrok stvaranja koji islamski mistici poistovjećuju sa prapočetnom Stvarnošću ili duhom Muhammeda.

Dođi, potraži Mudraca koji će te zaštititi i voditi.
Čvrsto se veži za njega, zgazi beštiju u sebi,
te izbavi tako i sebe i mene.

Ne plaši se da će ti ova nevolja
oduzeti snagu: vatra je to, ali vatra
iz koje će poteći Voda Vječnog Života.

Zemna duša umire, duša anđeoska rađa se.
Zaboravi sebe i slijedi me,
pa ćeš dobiti vodstvo duhovno.”

Mnogim nečujnim riječima bez slogova
darova mi srce i svjetlost mojim očima.
Zajedno krenusmo na Put.

3.

Prvog dana stigismo na jedno gadno brdo,
hrpa pepela pregažena čoporom vukova,
njihove bezube čeljusti opoganjene krvlju strvine.

Osuđeni da se bore sa svojim sjenama,
neprestano reže, žvaču kosti i žive
u vječnoj gladi, jadu i besmislu.

I tu vidjeh zmiju sa četiri žvalje
i sedam lica na istoj glavi,
svakim dahom sve pred sobom gutala je gladno.

“Ovo je smrtna priroda stvari”, reče Vodič moj,
“koja proždire hodočasnike na Putu;
to je užas koji zaustavlja Karavan.

Uskoro će i tebi ukrasti svjetlost i život tvoj,
ali hrabar budi! Sa mnom si siguran, ja nosim
smaragd da raspem zmijetinino oko.”³

To reče i pogleda prema brdu.
Kada ga beštija ugleda, okrenu se u trenu,
ošinu put repinom i skliznu im iz vida.

Onda se spustismo u dolinu punu demona
oči im bijahoše na potiljku iskosa,
a srca puna poganog jezika.

Utekosmo od tog prljavog utočišta Zla,
al’ dalje vidjesmo pohlepu u prostačkom obličju
i lica garava od dima iz Džehennema –

³ Aluzija na staro vjerovanje po kojem će se zmiji rasuti oko ako bude gledala u smaragd.

Babuni dugoruki: neki trčase gnjevno da nešto ščepaju,
a nekima su bedra bila teška poput olova,
gledajući se tupo međusobom, bijahu svi zgrčeni.

“Učitelju”, rekoš, “ko vlada ovom oblasti
punom otrova?” “Senilni starohan”, odgovori,
“star stotinu hiljada godina i više.

Grdan je, prznica, bijedan i opak,
nema ništa sem kiselog izraza lica,
kao da zalihe njegove leže na najdaljem nebu.”

Škripajući zubima, ostavimo te majmune iza nas
i stigismo do obala golemog zaljeva koje
krv moju slediš, jer taj prolaz uistinu grozno izgledaše.

“Naprijed, srca čvrsta i neustrašiva!”, reče on,
“Musa je ovdje iza tebe, sa štapom u ruci,
da rascijepi more i podavi mnoge faraone.

Ali moraš okovati sve šejtane, koji se u blatu mrijeste,
i odmah očistiti sebe od podmukle strasti:
pa ćeš sigurno ploviti i stići.”

Onda je on postao kapetan, a ja lađa,
on Junuz, a ja riba u mrklome moru,
sve dok nismo dotakli zemlju; i gle, stopala mi bijahu suha.

“A sada uzjašimo”, reče mi. Bio sam dobrano začuđen
jer više ne vidjeh ni zemlju ni vodu.
Ništa sem praznog, nestvarnog prostora.

Učini mi se da je zajahati prostor opasno.
Može li beskrlato tijelo slijediti nakane uma,
ili uzlete mašte?

“Naprotiv, ne zateži luk uma”, reče mi;
“Budi prav kao strijela, a ne luk iskrivljeni,
i leti do cilja s perjem na stopalima.”

Tako i uradih okrećući lice Nebesima,
poput Nimroda kojeg lešinari digoše u visine.⁴
Uskoro se skrasismo u carstvu svjetlosti,

Hladnom, srebrenkastom, koje je slabilo i voštalo se.
“Sultanov vjesnik”⁵, Vođa mi reče, “caruje ovdje,
koji leti da mu služi, brži je od vatre.”

⁴ Nimrod se pokušao uspeti na nebesa u škrinji koju su nosili lešinari da bi započeo rat sa Bogom i Ibrahimom.

⁵ Mjesec

Krenusmo dalje i ja vidjeh zeleno ostrvo,
i dvorac nastanjen sihirbazima,
zmajevih glava i ribljih repova,

koji su zle stvari prikazivali kao dobre:
brda balege vještinom pretvarali u ružičnjake
gavrane odijevali u vedro zlatno perje.

Vidjesmo tu svaku vrstu požude i čulnosti,
predstavljene poput Zulejhine tajne odaje,
i koliko bi sati samo ležala tu kraj Jusufa.⁶

Prođosmo kroz plamene jame, legla škorpiona
punog gnjeva, požude, ponosa.
“Ovo je”, reče mi moj Vodič, “čistilište duša,

najbolje i najzdravije u svim svjetovima.
Ovaj otrov moraš progutati bez straha,
u njem' je sloboda, zdravlje, i skrivena snaga života.”

Kad sam ga (otrov) sred te tmine ocijedio do taloga,
noć nestade, i vidjeh radosne zrake svitanja
koje se iznenada pojaviše iza dalekih brda.

Oči mi se otvoriše i ugledah Džennet
azurnog luka i tornjeva. Naredi mi da pogledam.
“Gotovo je”, reče, “Smrt te više ne može dotaći.”

⁶ Aluzija na Jusufovo iskušenje sa Zulejhom

Abstract

A Persian, the Forerunner of Dante

R. A. Nicholson

This short article by the noted orientalist R. A. Nicholson offers a glimpse into the influence of Sana'i on Dante. This is best seen in the parallelism of thought, diction, and structure between the work *Sayr al-ibad ila al-ma'ad* and the *Divina Commedia*. In the work *Sayr al-ibad ila al-ma'ad* "The Journey of God's Creatures (mankind) to the Afterworld" Sana'i depicts the return of the fallen soul to its Divine origin and ultimate home. Like Dante, he tells how in the dark wilderness he met a Guide who escorted him through all the limbos of mortal anguish and terror that must be traversed ere the goal is reached. There are curious details which point to a common source and confirm the now prevailing opinion that Dante, by whatever means and through whatever channels his knowledge was acquired, drew considerably upon materials preserved in Islamic tradition.

Keywords: *Sayr al-ibad*, the *Divina Commedia*, Sana'i, Dante